

III

26.577.

Directorul publica

2

FASCISMUL

DE

P. ANDREI

Profesor Universitar

B316521

~~Institutul de Studii Istorice și Social-Politice
de pe lângă Univ. al P. R.
BIBLIOTECA DOCUMENTARA~~

Traian Căpăreanu

~~Inventar nr. *417*~~

IAȘI. - VIAȚA ROMÎNEASCĂ S. A.
1927.

OTA w 480 842

1233/05

B.C.U. Bucuresti

C200510087

Fascismul

Fără a fi partizanii unei concepții materialiste în explicarea vieții sociale, trebuie să recunoaștem însă că în societatea modernă factorul economic a dobândit un rol predominant și a determinat în bună parte evoluția ei. Inceput de la revoluția franceză și pînă azi mai toate marile prefaceri și frământări sociale au avut cauze economice și au țintit către stabilirea unui nou echilibru între capital și muncă. Chiar în mișcărilor cu caracter idealist nu a lipsit elementul economic. De aci s'au născut diferite planuri de reorganizare a societății, de transformare a statului actual, deci variate concepții politice teoretice și numeroase partide cu menirea de a traduce în fapte aceste planuri. Războiul mondial, izvorit și dinșul din motive economice, din antagonismul capitalist al marilor puteri, a avut urmări considerabile pentru viața statelor și a creat condiții prielnice pentru lupta economică și politică dintre clase. De acest războiu european se leagă apariția bolșevismului și a fascismului. E adevărat că în primul rînd structura societății rusești și a celei italiene a determinat curente menționate mai sus, dar nu e mai puțin just că războiul li-a favorizat realizarea practică și a ajutat răspîndirea și dezvoltarea lor.

Stalin, încercînd să arate că bolșevismul nu este numai o aplicare practică îndrăzneată a marxismului, ci chiar o nouă teorie, o ducere mai departe a concepției lui Marx, a afirmat că leninismul este «marxismul în epoca imperialismului și a revoluției proletare»¹⁾. Marx și Engels au trăit în epoca prerevoluționară, cînd imperialismul capitalist nu era încă atît de dezvoltat și nici proletariatul nu era pregătit pentru revoluție, pe cînd Lenin a văzut

1) *Stalin. Lenin und der Leninismus. Wien, 1924.*

uriașa întindere a capitalismului și imperialismului și a luat parte la pregătirea revoluționară a muncitorilor. Și această deosebire explică în mare parte caracterul absolut revoluționar al leninismului. Pentru bolșevici revoluția nu se produce numai acolo unde capitalismul industrial e foarte dezvoltat, ci oriunde frontul capitalist poate fi mai ușor rupt, oriunde acest front e mai slab. În anul 1917 s'a constatat că acest front se poate rupe în Rusia și de aceea acolo s'a făcut revoluția. Toți adepții lui Lenin susțin acest lucru, afirmând cu mândrie că «leninismul e teoria și practica marxismului în epoca imperialismului, a războaielor imperialiste și a revoluției mondiale.¹⁾ Prin urmare bolșevicii recunosc că războiul european a fost o fericită împrejurare — pentru ei — care a favorizat stabilirea regimului sovietic în Rusia. Nu ne ocupăm mai departe de bolșevism, căci nu aceasta e tema articolului de față.

Tot așa ocazionat de războiu a fost și fascismul, care, deși înrudit în unele puncte cu bolșevismul, este totuși o doctrină fundamental opusă lui, căci dacă bolșevismul este comunist și internaționalist, fascismul e reacționar-burghez și naționalist. Bolșevismul e o concepție teoretică reprezentată și aplicată de un partid politic, pe când fascismul a fost mai întâi un partid politic fără o doctrină precisă și abea mai târziu s'a alcătuit o concepție fascistă pe baza naționalismului.

Mișcări fasciste s'au desemnat după războiu în mai multe țări din Europa, toate fiind însă legate de criza generală deslănțuită de acest cataclism. Învingători și învinși fără deosebire, toți au avut de suferit de pe urma războiului, căci «războiul nu a făcut mai bogați și mai fericiți nici pe învingători»²⁾. Când surexcitarea din timpul luptelor a încetat și patima n'a mai întunecat mintea popoarelor, s'a simțit destul de dureros că mai înainte viața era ieftină și indestulată, că impozitele nu erau att de apăsătoare, iar salariile erau destul de convenabile, că ordinea și liniștea asigurau cetățeanului o viață tihnită și plăcută³⁾. Și atunci chiar monarhia cazonă a lui Wilhelm II a apărut pentru Germani ca o stare ideală, iar pentru popoarele din alte țări largirea drepturilor politice, care nu a adus și un progres material, economic, a fost considerată

1) G. Zinoviev. Le léninisme. Bibliothèque communiste. Paris, 1926.

2) M. J. Bonn. Die Krisis der europäischen Demokratie. Karlsruhe, 1925, pg. 11.

3) M. J. Bonn. Die Krisis der europäischen Demokratie, pg. 12.

chiar drept izvorul tuturor relelor. Din cauza aceasta în multe state nemulțumirea poporului s'a îndreptat în primul rînd contra organizației sociale și a formei de guvernămînt, căci «în toate țările, marile masse judecă valoarea unei forme de guvernămînt după folosul practic, pe care li-l aduc¹⁾. Mulțimile au confundat pe conducători cu formele politice și de aceia au început o mișcare destul de accentuată în contra democrației și a parlamentarismului, deși nu acestea sunt de vină de reaua stare de după războiu.

Atitudinea ostilă în contra partidelor democratice a determinat o apropiere a acestor mișcări de burghezii și capitalism, așa se explică în bună parte caracterul reacționar al fascismului. În acelaș timp conștiința națională a popoarelor s'a dezvoltat și mai mult în urma războiului și a tratatelor de pace, și atunci teama de bolșevism pe deoparte, nevoia de conservare națională pe de alta, au fost speculate de reprezentanții acestor mișcări, care au imbinat astfel în mod arbitrar și nenatural naționalismul cu reacționarismul. Ori, după cum vom arăta, naționalismul adevărat nu exclude democrația bine înțeleasă și nu implică dictatura.

De la început trebuie să constatăm că fascismul a prins în țările învinse în primul rînd, în Ungaria, Austria și Germania, unde organizațiile fasciste au avut și un scop mai special, anume atacarea ordinii stabilite prin tratatele de pace. Conducătorii democrației, care au acceptat situația creată țării lor în urma războiului și care au înțeles că numai tendințele imperialiste ale guvernanților de mai înainte provocaseră războiul, au de luptat acum cu numeroasele organizații fasciste-revoluționare. Astfel Ungaria, cu dictatura lui Horthy, a favorizat întemeierea societății «Ungurilor care se deșteaptă», societatea care întrebunțează aceleași mijloace ca și fasciștii italieni—terorea—și care e compusă din elemente ostile democrației și parlamentarismului. Mai complex și mai pronunțat caracter fascist are însă partidul rasiștilor condus de Gömbös.

În Austria fascismul e reprezentat mai mult la țară, în special în Tirol, Salzburg și Steiermark, și e condus de monarhiști militariști, de foști ofițeri din armată. Ca și în Italia, acești fasciști sunt înarmați, finanțați fiind de capitaliștii industriei și de marii pro-

1) M. J. Bonn. Op. cit. pg. 13.

prietari agrari. Ei au organizație militărească, fiind împărțiți în centurii, decurii, etc. E drept însă că aici fascismul nu are același rol ca în Ungaria, că e mai mult o reacțiune socială față de doctrina comuniștilor și s'a născut și se menține din cauza slăbiciunii statului ¹⁾. Organizațiile secrete din Germania, care au comis omorul lui Rathenau, Erzberger și multele atentate asupra oamenilor politici democrați și bine intenționați, sunt inspirate tot de fascism atit în tendinți, cit și în mijloacele de îndeplinire, de care uzează.

Dar mai interesant e faptul că fascismul s'a răspândit și în țările învingătoare, unde lipsesc motivele naționale speciale ale celor învinși. Aceasta dovedește că izvorul acestei mișcări e în nemulțumirea generală provocată de criza de după războiu, pentru care criză e făcută răspunzătoare întreaga organizare socială. Astfel în Anglia democrată și parlamentară s'au găsit imitatori ai Italianilor, căci organizația zisă a «fasciștilor naționali», compusă din tineri care poartă cămeși negre, e înarmată și vrea să uzeze de mijloacele fasciste în lupta contra partidelor comuniste. În Franța corespondentul fasciștilor îl formează grupul din jurul lui «Action française» ²⁾. În sfârșit un început de mișcare fascistă se constată și la noi din anul 1923, când vechiul curent antisemit se organizează în cohorte, adoptând ideile fasciștilor și preconizând aceleași mijloace violente. Se pare însă că în ultimul timp, în urma neînțelegerilor ivite în sinul partidului, s'a renunțat la tactica violențelor și asasinatelor.

După cum se vede din această scurtă schiță, fascismul, deși «nu e marfă de export», cum a spus Mussolini, totuși s'a răspândit cu forme ușor modificate și în alte țări, tocmai pentru că este produsul unei crize generale și al unei anumite mentalități postbelice. Țara însă în care s'a născut și dezvoltat în mod tipic fascismul este Italia, iar omul care a întemeiat partidul fascist este Mussolini. Să vedem care sunt cauzele speciale, care au determinat apariția fascismului în Italia și apoi ideile sale esențiale. Vom cerceta în mod absolut obiectiv acest curent, care a fost idealizat de către unii și înfățișat în cele mai frumoase culori, iar de alții combătut cu violență, evitând orice judecată subiectivă de valoare.

1) *Julius Deutsch*. Antifaschismus. Wien, 1926, pg. 37.

2) Asupra răspândirii fascismului în celelalte state europene a se vedea *Deutsch* op. cit., apoi *Friederich Weiss*. Politisches Handbuch. Wien, 1924 și *H Müller*. Die politische Bewegung.

Viața politică a Italiei a suferit mari frământări în ultimii 35 de ani, din cauza partidelor conducătoare, cărora le-a lipsit de multe ori o linie directivă constantă de conduită și adesea ori chiar prevederea necesară omului politic. Oamenii politici noi nu erau pregătiți pentru menirea lor, iar cei mai vechi erau prea oportuniști și și schimbau ideile după interesele lor personale. Luptele interne dintre partide erau preocuparea de căpetenie a conducătorilor, încât toată activitatea lor se pierdea în lucruri mărunte și se reducea numai la pîndă și încercări de întredistrugere. Partidele cele mai de samă din acest interval sunt: *cel liberal* condus de Giolitti, care a avut puterea cea mai mare parte din timp și care, prin programul său, era de fapt un partid de dreapta, apoi *partidul socialist*, care a suferit mari schimbări pînă la 1895 și care mai în urmă, cu ocazia războiului european, s'a divizat în fracțiuni, și în al treilea rînd *partidul popularilor*, a cărui origine este democrația creștină. Acest partid a avut un program democratic bine încheșat, cu logică și unitate internă. În activitatea sa parlamentară el a avut un rol oarecum ponderator între liberali și socialiști, ferindu-se de demagogia socialistă, dar evitînd și jezuitismul guvernamental. Înainte de anul 1920 partidul popularilor cîștigase simpatiile masselor, ceea ce nemulțumia pe Giolitti, care a făcut din acest partid obiectivul atacurilor sale. Din anul 1919 apare în Italia un nou partid organizat, care se sprijinea tot pe masse, partidul fascist.¹⁾ Elementele, care au format la început acest partid, au fost cei reînțorși de pe frontul de luptă, cărora războiul le creiase o situație dificilă, căci și aici — de altminteri ca în toate țările — războiul a adus un fel de răsturnare a valorilor și a sacrificat situația socială a multor luptători, ridicînd în schimb pe cei rămași în țară la adăpost. Războiul l-au dus țărani, muncitorii și studenții, aceste categorii sociale au avut mai ales de suferit, ori, reînțorși acasă după terminarea războiului ei s'au găsit în situații precare. Țărani și-au văzut gospodăriile în stare rea, căci toată economia a suferit în timpul războiului și după dînsul, valuta era scăzută, iar viața se scumpea mereu. În anii 1919 și 1920 se făcea în Italia o mare speculă capitalistă cu pămîntul, care reprezenta desigur singura avuție reală, dar țărani, cărora li se promisese pe front că pămîntul va fi al lor, aveau pretenția de

1) Asupra partidelor politice din Italia și a dezvoltării fascismului a se vedea *Luigi Sturzo. Italien und Fascismus*. Köln, 1926.

Robert Michels. Sozialismus in Italien. München, 1925 și Sozialismus und Fascismus.

a intra în stăpânirea lui, aceasta cu atât mai mult cu cât prețul produselor agricole creștea repede și mult.

În al doilea rând erau nemulțumiți intelectualii, căci după războiu se inversase ordinea normală de răsplătire a muncii — salarii mici primeau acum mult mai mare remunerație ca intelectualii și cei cu studii speciale pentru profesiunile lor.¹⁾ Munca intelectuală era absolut depreciată, ceea ce a provocat o justificată revoltă a intelectualilor și i-a făcut să se gândească la întreprinderea unor mijloace extra legale chiar pentru restabilirea ordinii normale.

În sfârșit nu erau mulțumiți nici lucrătorii, deoarece scăderea valutei periclită mereu întreprinderile și înmulția numărul celor fără de lucru, ceea ce fatal aducea scăderea salariilor lor. Nemulțumirile provocate de această situație îndreaptă pe lucrători spre bolșevism, îi fac adepții revoluției leniniste. Trebuie să avem în vedere încă un fapt pentru a explica răspândirea ideilor bolșevice și simpatia lucrătorilor pentru Lenin, anume împrejurarea că lucrătorii înainte de războiu au fost partizanii neutralității, ori războiul a fost urmat de o grozavă criză economică și atunci ei au îndreptat toate nemulțumirile lor în contra celor care au făcut războiul și în special contra burgheziei. De aceea au organizat numeroase greve, ceea ce a împiedicat refacerea economiei statului, iar în anul 1920 a izbucnit greva generală la poștă, telegraf și apoi la căile ferate, pentru ca în vara aceluiaș an proletarii să ocupe chiar fabricile. Negreșit că aceasta constituia un fapt grav și un pericol pentru organizarea statului italian. Dar un partid politic și un guvern tare și conștient de datoria lui ar fi putut ușor readuce totul normal pe cale legală, fără prea mult zdruncin. Nu așa s'a întâmplat însă în Italia, unde Giolitti, prin măsurile luate, a contribuit să răspîndească în mod exagerat teama de revoluție și a nemulțumit în acelaș timp și pe capitaliști și pe lucrători. În Italia erau deci după războiu diferite categorii de nemulțumiți, care doriau ceva nou, o schimbare în bine, o altă ordine în stat. [Aceștia au văzut în fascism mîntuirea, de aceea elementele constitutive ale partidului fascist sunt cei nemulțumiți de situația de după războiu și cei decăzuți oarecum din clasa din care făceau parte la început.] Acestora li se adaugă adepții lui d'Annunzio și socialiștii intervenționiști. Încă din timpul războiului se întemeiasă în Italia asociații locale de luptă (fascio), care aveau

1) R. Michels. Sozialismus und Fascismus, pg. 253-259.

drept scop principal întreținerea moralului populației și întărirea voinții de victorie, în special în urma înfringerilor suferite de armată pe front. D'Annunzio a cultivat neconținut aceste asociații, care apoi s'au alipit mișcării pornite de Mussolini. În această atmosferă tulbură, cu perspective comuniste, s'a născut în Italia în anul 1919 partidul fascist al lui Mussolini.

Inceputurile activității politice a lui Mussolini au un hotărât și extremist caracter socialist, ceea ce i-a adus mai înainte neplăceri și suferinți în viață. Subt influența doctrinelor larg umanitare și socialiste agita el mulțimea prin viu grai sau prin articole publicate în ziarul «Avanti». În anul 1903 l-a impresionat ideea sindicalismului francez, că unul dintre cele mai eficace mijloace de luptă este acțiunea directă și a devenit adeptul acestui mod de acțiune. Între anii 1910 și 1912 Mussolini era preocupat de lupta de clasă și publica chiar ziarul «la lotta di classe», punind în serviciul temei socialiste toată ardoarea tinerească și temperamentul său combativ. Cum ar fi evoluat Mussolini, dacă n'ar fi fost războiul mondial, nu e greu de spus, căci felul său de viață și legăturile, pe care le avea, l-ar fi reținut desigur în lagărul socialist, indiferent de nuanța doctrinară, pe care ar fi adoptat-o.

În anul 1914 încep în Italia mari frământări în legătură cu intrarea în războiu și atunci în partidul socialist se produce o sciziune, căci reformiștii și o parte dintre revoluționari, printre care Bissolati și Mussolini, erau pentru intervenția Italiei în războiu în contra Austriei. În mod fatal Mussolini se apropie de naționaliști pe tema războiului și din luna Octombrie anul 1914 Mussolini devine redactor la ziarul patriotic «Popolo d'Italia». Deci deacum încolo activitatea lui capătă o altă coloratură, — totuși nu ajunge încă la o doctrină nouă și nu renunță absolut la convingerile sale socialiste.

Fără a deprecia de loc omul, trebuie să recunoaștem însă că oportunismul stăpânește mentalitatea și activitatea lui Mussolini — și nu e vorba de un oportunism politic înalt, ceea ce n'ar fi condamnat, ci de un oportunism personal și profitabil intereselor sale de partid. Dovadă e dealtminteri linia sinuoasă a activității sale din ultimii 7 ani. În anii 1919 și 1920 Mussolini, pentru a atrage masele, se ia la o adevărată întrecere cu partidul socialist în ceea ce privește punctele de program politic. Astfel în 1919, cînd au loc în Italia revoltele contra scumpirii traiului, Mussolini agită mulțimea, care jefuia

magazinele, iar în 1920 aprobă grevele de tot felul ale lucrătorilor. Așa că în acei timp fascismul era un fel de socialism îmbrăcat în mantia pompoasă a victoriei și a ideii de interes național.¹⁾ Cu toate acestea numărul partizanilor lui Mussolini nu era mare și, dacă celelalte partide politice nu ar fi fost slabe și ar fi avut preocupări cu adevărat generale, îngrijindu-se numai de interesele statului, fascismul nu ar fi avut succes și dictatura lui Mussolini ar fi rămas un vis mîngiat numai de dînsul. Dar, cum just observă L. Sturzo, clasa politică conducătoare era într'o criză acută încă de mai multă vreme și nici împrejurările grele, prin care trecea statul italian, nu au putut-o zgudui și readuce la o viață sănătoasă. Ne-tăgăduit că forma de organizare și prosperitatea unui stat depinde foarte mult de înțelepciunea clasei conducătoare și e o adevărată nenorocire pentru poporul ai cărui conducători nu înțeleg chemarea vremii și interesele generale. Cînd aceștia nu știu să lase la o parte ambițiile și să jertfească măruntele lor interese personale pentru binele general, națiunea e menită decăderii și pierzării.

Ori, în Italia Giolitti urmărea mai înainte de orice întărirea partidului său, căutînd să slăbească pe celelalte partide, în primul rînd lupta contra socialiștilor extremi, vînd să-i separe de cei moderați, pe sprijinul cărora conta, pentru a-și forma o majoritate în parlament. Și deoarece pe Popolari nu se putea răzima, a încercat să se servească de fasciști, crezînd că îi va putea utiliza după voie, în interesele sale. Dar jocul cu focul poate să ardă — ceea ce s'a și întîmplat. Intr'adevăr guvernul a permis fasciștilor în alegeri să umble armați prin țară — armele le aveau ei dela D'Annunzio și chiar din depozitele armatei — și le permitea toate infrațiunile, căci «poliția se prefăcea că urmărește faptele nelegale și violente, dar sosea întotdeauna prea tîrziu și nu descoperea niciodată pe vinovați»,²⁾ așa că fasciștii aveau cîmp liber de acțiune. Giolitti a reușit să separe complet pe socialiști de comuniști și a sperat în concursul moderaților, al naționaliștilor și fasciștilor, dar noul parlament, în care intrase și Mussolini, nu l-a sprijinit și atunci el a trebuit să cedeze puterea lui Bonomi³⁾. Acesta ar fi dorit să pună friu atît teroarei comuniste cît și celei fasciste, dar era prea slab și în plus

1) Luigi Sturzo. Op. cit., pg. 94.

2) L. Sturzo. Op. cit., pg. 95.

3) Datele exacte asupra mersului crizei politice din Italia și a modului de preluare a puterii de către Mussolini le-am scos din lucrarea lui Luigi Sturzo.

nu avea nici colaborarea burgheziei, nici a birocrației civile și militare, deoarece el era socialist reformist și din cauza aceasta nu puteau avea încredere în el conservatorii. În timpul ministerului Bonomi situația economică a fost și mai rea, băncile mari italiene, ca banca de scont și banca Roma erau în situație dificilă, ba a mai izbucnit și o grevă generală, care a excitat lumea contra greviștilor și a răspândit și mai mult teama de bolșevism. Fasciștii au prins acest moment și l-au utilizat, căci ei au început reacțiunea teroristă în contra greviștilor și au apărat burghezia, care în consecință i-a ajutat, dându-le bani, arme și sprijin moral. Inarmați, fasciștii atacau organizațiile muncitorești, ocupau primăriile, prefecturi, sate și orașe, fiind tolerați de guvern, de Giolitti, care se simțea slab, și de opinia publică burgheză. În modul acesta a apărut o nouă putere în stat, în afară de lege, o putere care va lua cu forța frinele guvernării.

Intr'adevăr, deși în parlament fasciștii aveau puține mandate (numai 35), totuși conștient de situație Mussolini începe, în luna Octombrie anul 1922, mobilizarea fasciilor, ocuparea prefecturilor din Italia de nord și organizarea marșului spre Roma. Succesorul lui Bonomi, președintele Facta, care își dăduse demisia, vrea să obțină decretul pentru proclamarea stării de asediu, dar în urma refuzului regelui de a-l semna, intră în tratative cu Mussolini, care cere puterea și în plus, pentru a evidenția forța sa, intrarea pașnică a armatei cămeșilor negre în Roma. Astfel devine Mussolini șeful guvernului italian, reușind la început să-și asigure colaborarea celorlalte partide, chiar și a Popularilor, pentru ca mai târziu în 1923 și 1924 guvernul să devină omogen și absolut fascist prin ieșirea din Minister a reprezentanților celorlalte partide. Din anul 1922 și până azi Mussolini guvernează Italia, realizând o mare răspândire a fascismului și îndreptând chiar multe rele din țară.

Care sunt ideile constitutive ale fascismului? Care e concepția politică a acestui partid?

După cum am spus și mai înainte fasciștii nu a avut o doctrină proprie, ci fascismul a fost mai mult o stare de suflet rezultată din război și altoită adânc pe structura societății italiene. Neliniștea internă contradicția dintre stările nouă create și conștiința valorii persoanei și muncii, deci nevoia de ceva nou, care să înlăture nemulțumirile — aceasta a fost fascismul la început. «El a existat ca

fenomen social mai înainte de a fi un fenomen politic», și a devenit politic când burghezia i-a dat tot sprijinul ei.¹⁾ Din această cauză programul și ideologia fascistă au variat foarte mult. Robert Michels susține că încă din anul 1919 *fascio dei combattenti* își fixase trei puncte fundamentale de program, anume: 1) de a împiedeca pătrunderea anarhiei bolșevice în Italia și de-a asigura astfel roadele victoriei războiului, 2) de a restabili raporturile normale dintre clase, înlăturând anomaliile produse prin răsturnarea ordinii după războiu și 3) de a reprezenta interesele capitalismului și ale proprietății amenințate prin mișcările comuniste.²⁾

Dar Mussolini, deși într'adevăr aceste puncte le-a realizat, totuși în 1919 în programul, care cuprindea ideologia partidului său, înscrisesse idei socialiste înaintate ca: proclamarea republicii, descentralizarea puterii executive, limitarea puterilor statului, dizolvarea senatului și a poliției politice, alegerea funcționarilor, desființarea recrutării obligatorii, dezarmarea, limitarea proprietății private, confiscarea venitului neproductiv, libertatea propagandei, libertatea de asociație etc. etc. Nu putem trage concluzia că Mussolini a fost un farsor, care a formulat un astfel de program pentru a înșela masele, servind în realitate interese și idei opuse, ci mai logică ni se pare încheerea că el nu era încă fixat, că n'avea încă o ideologie, ci încerca atunci să îmbrace în formă doctrinară, o mișcare, și cum el fusese socialist a recurs la idei socialiste. Numai după contopirea cu partidul naționalist se clarifică și se stabilește concepția fascistă.

Fascismul în esența sa este, cum l-a caracterizat Prezzolini, sentiment, acțiune, iubire și ură pătimașă în acelaș timp, el nu e o teorie propriu zisă, ci o formulă de acțiune. Sociologi ca M. Pantaleoni, Vincenzo Gioberti, Mosca și Vilfredo Pareto au căutat să dea un fundament științific acestei mișcări. Astfel Pareto afirmă, în tratatul său de sociologie, și apoi în «testamentul politic», primatul pasiunii, instinctului și voinții față de celelalte fenomene sufletești, în special față de idei sau — cum îi zice dânsul — față de spiritual. Pasiunea, instinctul, voința, sunt ceva original în sufletul omenesc, ele alcătuiesc ceea ce numește Pareto *residuii*; din acestea se produc mai apoi ideile, convingerile, ideologiile, cu un cuvânt așa numitele *derivate*, care apar deci ca ceva secundar și tardiv față de *residuii*.

1) O. Olberg. Ist der Fascismus eine Klassenbewegung. Wien 1924.

2) Robert Michels. Sozialismus und Faschismus in Italien. 1925.

Dacă rolul lor pentru constituția sufletului omenesc este atât de mare, negreșit că pe ele trebuie să se sprijine și viața socială. După calitatea și intensitatea acestor forțe primare se poate face o adevărată selecțiune a indivizilor în societate, separându-se astfel elita de masele populare și alegându-se organizatorii și conducătorii societății. Astfel pe baza ideii de residuu se poate și trebuie să se nască ierarhia socială. Funcțiunea de conducere trebuie neapărat s'o aibă o elită, care nu se va lăsa influențată de mulțime, care va căuta aprobarea mulțimii, dar nu va colabora cu dînsa. Elita conducătoare trebuie să țină samă de opinia publică, dar să se bazeze numai pe forța ei. Prin urmare fascismul este un *activism* bazat pe ideea de forță și de elită. Ca atare el afirmă necesitatea ierarhiei sociale și a disciplinei necondiționate, a supunerii oarbe față de elita conducătoare. Printre ierarhii recunoaște fascismul drept treptele cele mai înalte partidul fascist și biserica catolică. Fasciștii se consideră ca eroi, care pot avea chiar o soartă tragică, întocmai ca eroii antichității, de aceea ei își pot permite să aibă o altă morală, deosebită de cea obișnuită a oamenilor de rînd. Încă din tinereță Mussolini a fost influențat de filosofia forții, reprezentată de Nietzsche și ideea omului nou, a supraomului, l-a persecutat tot timpul. Într'un studiu publicat în ziarul republican «il pensiero romagnolo», el s'a ocupat de gîndirea lui Nietzsche și, impresionat de ideea supraomului, activ, care disprețuește mulțimea și trece peste morala omului comun, scria că a trăi nu înseamnă a raționa și calcula, ci a lucra, iar activitatea creatoare are alte legi decît cele obișnuite.¹⁾ De aceea în articolul 8 din regulamentul miliției fasciste prevede Mussolini că soldatul fascist are morala sa proprie, pentru că cea obișnuită nu-i servește. Onoarea este pentru el, ca și pentru vechii cavaleri, o lege care tinde către desăvîrșire, fără a o putea ajunge. Ea e nelimitată, riguros și absolut dreaptă, chiar și în afară de lege, totdeauna peste dreptul scris și formal. Omul acesta nou, eroul fascist, căruia îi incumbă dreptul și datoria de a conduce, se va realiza treptat prin deșteptarea spiritului poporului și prin schimbări sociale și biologice²⁾. Avem deci a face cu o concepție activistă și aristocratică.

În al doilea caracter al doctrinei fasciste este *clericalismul*.

1) M. Sarfati. Mussolini. Lebensgeschichte. Leipzig, 1926, pg. 111-116.

2) Ernest W. Eschmann. Zur Theorie des Fascismus. Ethos, I. Heft. 1927, pg. 56.

Mussolini și-a dat samă că în sufletul omenesc sunt coarde, care totdeauna vibrează foarte intens, că sentimentul religios nu poate dispărea și a înțeles să utilizeze acea înclinație mistică, pe care o vedem vie și activă mai ales acum în dezorientarea postbelică. Regula-
mentul fascist afirmă că «miliția fascistă servește lui Dumnezeu și Patriei-
Italia», iar la punctul 4, «soldatul fascist trebuie să servească Italia,
convins de un adânc misticism, întărit de o credință nezdruccinată
și stăpinit de o voință neșovăitoare....»¹⁾ Cunoscând puterea și au-
toritatea bisericii catolice, fascismul a îmbrăcat chiar un caracter
religios-clerical. Mussolini și-a apropiat biserica prin diferite imbu-
nătățiri făcute clerului, apoi prin introducerea religiei ca obiect
obligator de studiu în școli și în cele din urmă a proclamat că
fascismul este o comunitate de credință și salvare în lăuntru na-
țiunii.

În al treilea rând fascismul este un *naționalism etatist integral*.
[Fasciștii, considerându-se ca deținătorii nu numai de fapt, ci și de
drept, ai tuturor drepturilor, au monopolizat credința, patriotismul,
morală.] Pornind de la ideia, dreaptă din punct de vedere teoretic,
că națiunea este realitatea socială pe baza căreia se construiește
societatea modernă, fascismul nu vrea să recunoască sau să justifice
nici o altă concepție și nu îngăduiește nici măcar discuția în jurul
acestei probleme. Națiunea o concepe însă fascismul în mod rasist,
dându-i astfel un fundament biologic. Mussolini spune: «națiunea
nu este numai o sumă de indivizi, nici instrumentul partidelor pen-
tru scopurile lor, ci e un organism, care cuprinde înfinita serie de
generații, față de care indivizii sunt numai elemente trecătoare. Ea
(națiunea) e cea mai înaltă sinteză a tuturor valorilor materiale și
imateriale ale *rassei*»²⁾. [Mai departe fascismul confundă națiunea
cu statul și cu morală, făcând din națiunea de stat singurul prin-
cipiu normativ al oricărei activități.]

Statul, scrie G. Gentile, e o realitate morală, care se identifică
cu națiunea, iar indivizii apar numai ca niște forme de manifestare
ale sale. De aceea grija oricărui conducător trebuie să fie statul
național și mai ales tendința de a da statului o altă organizare de
cât cea pe care a avut-o pînă acum. În teorie deci statul se con-

1) Ernest W. Eschmann. Zur Theorie des Fascismus. Ethos. I. Heft. 1927. pg. 56.

2) Programma e statuti del partito nazionale fascista. 1922, Roma. (Jahrbuch für Soziologie, 1927).

fundă cu națiunea, fiind scopul existenței omenești, în practica fascistă însă statul se confundă cu guvernul, iar acesta cu partidul fascist, așa că de la un pragmatism național foarte ușor trece fascismul la un pragmatism vulgar și imoral. În concepția teoretică a fascismului despre stat se reflectează o parte din gândirea metafizico-politică a lui Hegel, pentru care statul constituia o valoare morală absolută și, după cum filosoful german susținea că statul nu se oglindește egal și la fel în toți cetățenii, ci apare mai intens și mai bine numai în cițiva, în aristocrați, tot așa afirmă și Mussolini că [elita fascistă reprezintă în mod exclusiv adevărata valoare națională a statului]. Pentru Hegel, ca și pentru fasciști, [statul nu e un mijloc, ci un scop în sine.] Totuși Hegel, deși a dat multă importanță ideii naționale — deoarece în națiune vedea dînsul fundamentul vieții sociale — nu a vorbit despre statul național. ¹⁾

Prin urmare, în deosebire de concepțiile antietatiste și anti-naționaliste, care văd în stat și națiune izvorul tuturor relelor sociale și ca atare cer înlăturarea lor, fascismul este etatist și naționalist.

Naționalismul fascist îmbracă însă o formă cu adevărat *imperialistă*, căci unii dintre teoreticienii lui au mers atît de departe încît au susținut că poporul italian are caracterul cel mai cultural și mai aristocratic dintre toate popoarele europene. Astfel Vincenzo Gioberti afirmă că națiunea italiană e fundamentul și speranța culturii universale, că ea poate duce mai departe ceea ce începuse antichitatea. «Italia e poporul ales, poporul tipic, poporul creator, Israelul statului modern», ²⁾ ea este chemată să redeștepte valorile culturale somnolente din Europa, «deoarece sintetizează în caracterul său național toate elementele, pe care celelalte națiuni europene le posedă separat». ³⁾ Fasciștii reiau ideia, pe care o afirmaseră cu atîta tărie Rușii din sec. 15 și 16, susținînd că Roma e menită să formeze al treilea imperiu roman. Aceeași mentalitate mistică-mesianică a Rușilor o constatăm deci acum la Italiani. Se pare că Mussolini transplantează în Italia doctrina lui Chamberlain, care făcea din Germania națiunea aleasă, domintoarea culturii

1) Hegel. Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte

2) Vincenzo Gioberti. Del primato morale e civile degli Italiani, Citat în „Jahrbuch für Soziologie. 1927. pg. 190.

3) Vincenzo Gioberti. Del primato morale e civile degli Italiani. Citat în „Jahrbuch für Soziologie. 1927. pg. 190.

europene din sec. 13 și pînă în timpurile nouă. Naționalismul șovinist și unilateral ajunge la astfel de idei, care pot compromite chiar frumoasa idee națională. Fascismul proclamă Italia drept națiunea cea mai de elită, iar în lăuntruul poporului italian fasciștii cred că ei alcătuiesc cea mai veritabilă elită. Fascismul ajunge astfel la mesianism și imperialism, întocmai ca Germanii înainte de războiu.

Statul național trebuie să devină fascist, organizat pe bază corporativă, renunțînd la democrație și parlamentarism, de aici caracterul *antidemocratic*, și *antiparlamentarist* al fascismului. Mussolini a înscris în ideologia sa lupta contra parlamentarismului, pe care îl consideră drept ceva mecanic, lipsit de viață, ba chiar periculos, deoarece ar avea un rol de descompunere a vieții de stat.

[În locul democrației și parlamentului trebuie să domnească elita națională și forța personalității. Fascismul este inspirat, zice Mussolini, de mitul național, iar spiritul națiunii nu poate fi realizat decît de o elită și o personalitate puternică, de un *dictator*.] În 1925 Mussolini vorbește despre «nebulia democrației», susținînd nevoia de a înlocui democrația, care a dat faliment, prin conducerea elitei. Interesant e faptul că fascismul nu critică numai forma nouă de democrație, care e oarecum dezordonată, pentru că unele popoare nu sunt pregătite pentru aceasta, ci atacă democrația în esența sa. În statul democratic contemporan elita se pierde în masă, căci sistemul alegerii democratice obligă pe conducători să țină samă numai de interesele de partid și îi împiedecă de a se ridica la politica propriu zisă de stat, așa că în realitate conducătorii sunt dirijați de masse, nu massele de dinșii. Și cum democrația modernă este strîns legată de parlamentarism, fascismul devine și antiparlamentarist. În 1919 Mussolini a cerut schimbarea legii electorale, care prevedea alegerea proporțională, iar în 1923 a propus un alt sistem al cărui scop era crearea de majorități guvernamentale. Acest sistem propus a găsit mulți aderenți, deoarece Italia cunoscuse după războiu, pînă în anul 1922 dese crize ministeriale și o mare oscilație în majoritățile parlamentare.

Reforma lui Mussolini prevede un singur colegiu electoral în toată țara, apoi împărțirea întregului regat italian în 15 circumscripțiuni electorale, se dă dreptul fiecărui partid de a-și alege un semn propriu și de a propune liste de candidați numai pentru $\frac{2}{3}$ din numărul mandatelor atribuite fiecărei circumscripțiuni, deoarece $\frac{1}{3}$ este rezervată reprezentanților diferitelor corporații profesionale. Re-

zultatul alegerii se calculează pe întreaga țară și anume pentru fiecare partid, partidul care obține cel puțin 25 la sută din numărul total al voturilor cucerește de odată $\frac{2}{3}$ din mandate, deci din 537 (câți deputați are Italia) 357, iar restul se împarte proporțional între celelalte liste. Prin acest sistem se aleg majorități compacte, cu care guvernul poate lucra, înlăturându-se astfel crizele ministeriale.

Parlamentul, așa cum a existat pînă acum, îl consideră Mussolini ca ceva absolut impropriu pentru progresul statului, căci nu are pregătirea tehnică necesară și, după cum Marx scrisese despre un cretinism parlamentar, Mussolini vorbește despre *diletantismul parlamentului*. Subt inspirația lui Ch. Maurras și a grupului din jurul lui «Action Française», care susține că a conduce înșamnă a lucra, nu a vorbi, afirmă Mussolini că a governa înșamnă a porunci și a constrînge la supunere. Ori, nu poate conduce poporul decît cine are un dar oarecum divin și acea personalitate puternică, înzestrată cu un astfel de dar, nu are decît să urmeze propriilor sale instincte pentru a realiza interesele națiunii. Parlamentarii moderni sunt lipsiți de cunoștințele speciale necesare pentru facerea unor bune legi în diferitele domenii ale vieții publice, de aceea pentru legislație e nevoie de parlamente de specialiști, alese de corporații, care și cunosc interesele. [După concepția fascistă statul trebuie condus de un dictator și o elită nu pe baza democrației și a parlamentarismului, ci pe baza altor principii, a altei morale și a intereselor corporațiilor naționale-fasciste.]

Recunoscînd importanța stărilor corporative și rolul hotărîtor al legislației naționale, fascismul tăgăduiește lupta dintre clase, considerînd-o numai ca un episod, ca o fază tranzitorie în viața popoarelor, deoarece toate clasele sunt necesare și între ele trebuie să fie armonie, fiecare oglîndînd viața integrală a statului. Cu toate acestea Mussolini a înscris în programul său *numai* apărarea interesului capitalului și proprietății agrare, foarte vag vorbește dînsul de protejirea producătorilor de orice fel. Această atitudine a adus fascismului sprijinul moral și material al industriașilor și marilor proprietari. Bolșevismul și apoi democratismul Popularilor constituiau spărietoarea claselor posesoare din Italia, de aceea ele au proclamat sus și tare că fascismul a salvat Italia de anarhia comunistă. Trebuie să recunoaștem că Mussolini și partidul său au pus capăt mișcărilor comuniste, care făceau rău și îngreuiau refacerea economică a Italiei, dar nu e mai puțin adevărat că fascismul a depășit orice limită în reacțiunea sa, și a înăbușit orice libertate.

Cum s'a organizat partidul fascist și care sunt metodele sale de realizare practică?

Fascismul, combătînd curentele de stînga, revoluționare, a adoptat totuși mijloacele lor de luptă, anume *acțiunea directă și întrebuițarea violenței*. În primul rînd s'au creiat grupe mici, nuclei de oameni aleși și hotărîți, cu menirea de a pătrunde în tot aparatul politic, administrativ și economic al Statului. Acești nuclei exercită și controlează acele funcțiuni, pe care statul singur, cu vechea sa alcătuire, nu e capabil să le îndeplinească. Organizațiile fasciste sunt grupate în mod ierarhic, constituind o scară de ierarhii asemănătoare cu ordinea și ierarhia sovietelor comuniste din Rusia, iar virful acestei ierarhii îl formează Mussolini. De jos în sus trebuie să fie o disciplină severă și necondiționată, iar de sus în jos o responsabilitate a conducătorilor față de comunitate. Mai presus de fasciile locale, comunale, se ridică federația provincială, care are și ea un comitet al ei condus de un Segretario, iar deasupra tuturor e acel Gran Consiglio din Roma, care, la rîndul său, ascultă de Mussolini, il duce del Fascismo. După cum se vede modul de organizare fascistă este identic cu acela al sovietelor bolșevice. După cucerirea puterii, fasciștii au intrat în toate domeniile de activitate publică, deoarece Mussolini a pus biurocrația din ministere, apoi pe prefecți și funcționari sub supravegherea și controlul conducătorilor fasciști: i-a introdus pe aceștia în bănci, societăți comerciale și industriale chiar fără voia acționarilor, cu sila. În acelaș timp Ducele a transformat organizațiile fasciste într'o miliție voluntară al cărui comandant suprem este dînsul și a utilizat chiar căzărnilor statului pentru armata sa personală. Prin urmare șeful guvernului e și șeful armatei, are o armată personală.

Pentru realizarea programului său, partidul fascist întrebuițează constrîngerea pe toate căile, forța brutală, teroarea și asasinatul chiar, dacă e nevoie. La 20 Septembrie 1922 Mussolini a făcut elogiul violenței, proclamînd că «forța nu este imorală», deși cteodată morala o oprește, nu e imorală pentru că are rezultate practice, căci — adaogă Mussolini — «noi prin o forță sistematic întrebuițată ca în războiu, am dobîndit în 48 de oare ceea ce n'am fi dobîndit prin predici și propagandă în 48 de ani»¹⁾. (E vorba de dobîndirea puterii). Aceasta ne amintește apologia forței și violenței făcută de

1) Tatarin Tarnheyden. Bolschevismus und Fascismus in ihrer staatsrechtlichen Bedeutung 1925.

ment, este nu numai reflexul trecutului, ci înfățișează aspirațiile noui de viitor. Tendința de independență a tinerilor are un adânc substrat sufletesc, izvorâște din psihologia vrstei lor. În epoca de formare a unui Eu conturat, tînărul gîndește asupra soartei și rostului său pe lume, e foarte sensibil și dorește cu ardoare independența. Idealurile, pe care le făurește el, le încorporează în anumite persoane, de care ascultă apoi orbește. Spranger a schițat admirabil psihologia tinereții și a explicat în mod judicios manifestările ei în toate domeniile ¹⁾. Din punct de vedere politic tinerii au adesea tendinți revoluționare sau măcar sunt neliniștiți, doritori de schimbare, de aceea programele tinerești au o notă specifică, radicală și fanatică, fie că au caracter național, fie că sunt internaționale. În actuala mișcare a tinerimii se disting, din punct de vedere politic-social, două curențe: cel național-burghez și cel socialist-proletar. În ultimul timp, odată cu intensificarea tendinții naționaliste, și tinerimea a îmbrățișat această idee. Mussolini a știut să profite de acest avînt tineresc și cultivă generația nouă în sensul programului său.

Prin urmare, recapitulînd caracterele speciale ale fascismului, constatăm că avem de a face cu o concepție *activistă, aristocratică*, bazată pe ideia de elită, care trebuie să conducă societatea. În al 2-lea rînd, fascismul este *mistic-clerical*, deoarece proclamă biserica catolică drept o valoare superioară, alături de națiune, în scara ierarhiei Mussoliniane. Mai departe fascismul este un *naționalism integral*, care ajunge chiar la *mesianism și imperialism*. El identifică statul cu națiunea. Și deoarece a conduce un stat în-samnă a creia neconținut ²⁾, a realiza, nu a discuta, fascismul este *antiparlamentarist*. Dar conducerea nu o pot avea decât cei aleși, care trebuie să urmeze propriile lor forțe sufletesti, fără a asculta de glasul masei și fără a face apel la colaborarea ei, de aceea fascismul este și antidemocratic. După metodele sale politice, fascismul este o reînnoire a Machiavelismului.

După cum se poate vedea din succinta înfățișare a fascismului, așa cum am făcut-o în acest studiu, nu avem de a face cu o teorie nouă, ci cu o înseilare de elemente variate, care aparțin

1) Ed. Spranger. Psychologie des Jugendalters. Leipzig 1924.

2) Luigi Federzoni. Fascismo creatore. Bibliografia Fascista. Luglio 1926. No. 5.

altor concepții diferite și uneori opuse între ele, cum sunt naționalismul, sindicalismul și bolșevismul.]

Netăgăduit că fascismul a adus faloase Italiei, căci un stat sărac ca dînsa, bîntuit de revolte și lipsit de liniștea necesară muncii, greu s-ar fi putut reface după războiu. Pe lângă situația economică rea, partidele politice din Italia erau într'o adevărată criză, nu atît din cauza lipsei de experiență a oamenilor politici, cit mai ales pentrucă erau stăpîniți de pațimi și de interese mărunte de partid, iar poporul italian nu era de loc pregătît pentru un regim democratic adevărat. De aceea a fost posibil și a avut succes fascismul în Italia. Și cu toate acestea, privită în mod critic sociologic doctrina fascistă nu poate formula un ideal politic, către care să se îndrepte statele moderne.

Fascismul are, după cum am arătat, un caracter activist, căci el dă precădere acelor residuu psihici, adică pasiunii, instinctului, voînții, asupra tuturor celorlalte fenomene sufletești, în special asupra ideii. Omul tare, conducătorul de elită realizează interesele generale, urmînd propriilor sale impulsuri. Cit de departe de adevărata concepție a vieții politice și a rostului conducătorilor de stat e această idee de bază a fascismului! A conduce e a lucra, e drept — dar activitatea, mai ales cea politică, presupune *rațiune obiectivă*, calcul, prevedere. Politica este, cum spune Spengler *arta posibilului*, iar omul politic e acela care știe să realizeze aceste posibilități, cîntărind chiar imponderabilele, cum zicea Bismarck. În viața de stat trebuie să conducă rațiunea, nu pasiunea și nici instinctul, căci iubirea sau ura, răzbunarea sau teama, duc pe căi greșite și pot pune în pericol statul însuși. ¹⁾ Desigur politica cere activitate, dar o activitate rațională, calculată. Mitul, iluzia și chiar utopia uneori, sunt necesare pentru mișcarea masselor, căci ele dau impulsune către activitate și foarte multe mișcări au în ele ceva religios-mistic, dar nu trebuie să facem din ele elementul fundamental constitutiv al unei doctrine politice. Caracterul mistic al fascismului dovedește și mai mult că el e o mișcare politică, pentru care s'a căutat mai tirziu un fundament științific.

În al douăilea rînd, fascismul este aristocratic, afirmînd cu tărie necesitatea conducerii statului de către o elită care se impune.

1) *Bluntschli*. Politik als Wissenschaft. 1826 Stuttgart pg. 34.

Indiscutabil că niciodată masele nu se pot conduce singure, că au nevoie de personalități superioare, în care să aibă încredere și care să le realizeze interesele. Dar care este metoda de selecție a acestei elite? Cine va hotărî care sunt cei mai buni și mai înzestrați pentru conducere? E de ajuns oare numai sentimentul puterii și încrederii în sine, așa cum proclamă fascismul? Calitățile superioare ale unor personalități se impun prin operele lor, dar pentru aceasta e absolut necesar ca aceste personalități să aibă libertatea de manifestare, căci elita se formează prin muncă și se recrutează din orice strat social. Elita închisă, elita decretată prin forță, lege sau construită după bunul plac al unui dictator sau unei clase, are întotdeauna ceva fals în ea și se confundă cu oligarhia. Vom vedea că cea mai bună metodă de selecție a elitei e tot democrația, pe care fascismul o combate cu violență.

Un element teoretic de mare importanță al fascismului este naționalismul. Fără îndoială că ideea națională stăpânește mentalitatea timpului nostru, căci pretutindeni pe globul pământesc, chiar în societățile înapoiate din celelalte continente și în colonii, se dezvoltă ideea de naționalitate și tendința către autonomie națională¹⁾. Aceasta dovedește că națiunea este realitatea socială, pe baza căreia se ridică statul modern. Din acest punct de vedere fascismul e în nota vremii.

Naționalismul, care multă vreme a fost considerat numai ca o religie (în concepția lui Fichte de exemplu) sau ca o doctrină pur culturală, a devenit în secolul al 19-lea o doctrină și o mișcare politică, deoarece el a determinat foarte multe fenomene politice. Am putea spune că ideea națională a fost în acest timp «un factor dominant în elaborarea evenimentelor»²⁾. Ultimele fapte istorico-politice dovedesc cu prisosință acest lucru. Ce sunt tratatele de pace de la Versailles, Neully, Sèvres, Saint-Germain și Trianon de cit aplicarea și satisfacerea principiului național?

Naționalismul ca doctrină cuprinde *ideia de solidaritate* a celor legați prin aceeași cultură, prin același trecut istoric și prin aspirațiuni comune pentru viitor. Ca atare el are întotdeauna o notă particularistă, specială și se întinde asupra unui anumit grup social. În același timp naționalismul este și *tradiționalist*, deoarece

1) A se vedea pe larg această problemă în René Johannet. Le principe des nationalités. Paris 1923.

2) Ramsay Muir, Nationalisme et Internationalisme. Paris 1918.

apreciază foarte mult conservarea trecutului, a tuturor formelor sociale în care se exprimă caracteristicile specifice națiunii. În Franța și acum în Italia naționalismul este legat de catolicism, nu atât pentru că această biserică ar sprijini mai bine ideea națională decât celelalte biserici, ci mai ales pentru că ea reprezintă un model tipic de ierarhie și ordine constringătoare. Organizația catolică seamănă cu cea militară. Mai departe naționalismul este *etatist*, căci el urmărește realizarea absolută a principiului, după care orice națiune trebuie să devină stat și orice stat trebuie să fie național. În consecință el impune o *politică conservativă*, al cărui scop este tocmai păstrarea caracterului național al statului. S'a întâmplat însă — și fascismul prezintă acest caz — că politica conservativă, într'adevăr necesară și admisă de oricine vede adevărată realitate — a devenit conservatoare — reacționară, reducându-se la un sistem de intronare a stăpînirii unei anumite clase, a burgheziei, deținătoare a averii și puterii. Dar conservarea caracterului național și a vieții de stat național nu însemnă de loc asigurarea dominării unei clase și oprimarea altora. Naționalismul nu este prin esența sa reacționar, el s'a născut din liberalism și din lupta contra absolutismului și de aceea nu poate favoriza o singură clasă. Și dacă astăzi în Italia fascistă naționalismul este reacționar, aceasta se datorește în primul rînd faptului că burghezia capitalistă s'a folosit de naționalism, l-a acaparat. Naționalismul adevărat nu creiază privilegii și nu acordă monopolul puterii politice unei clase sau unui partid, ci el tinde către dezvoltarea tuturor forțelor vii și creatoare ale poporului pentru conducerea statului, el nu exclude deci democrația. Naționalismul fascist este însă antidemocratic.

Este interesant de constatat că fascismul se întîlnește cu doctrinele anti-etatiste — ca sindicalismul și bolșevismul — în critica pe care o face democrației. Anarhiștii și sindicaliștii combat democrația, considerînd libertățile, pe care le oferă ea, numai ca niște iluzii sau ca mijloace de înăbușire a avîntului revoluționar. Fourier, Owen, S. Simon, s'au ridicat în contra democrației din cauza deziluziei, pe care au avut-o, văzînd rezultatele revoluției franceze, căci deși deosebirile dintre stări au fost legalmente desființate, au apărut totuși alte inegalități — cele economice — în contra cărora egalitatea de drept nu avea nici o putere. Mult dorita libertate a fost pentru cei săraci numai «libertatea de a flămînzii», iar egalitatea s'a redus la «egalitatea de exploatare». ¹⁾ Marx și Engels de-

1) H. Kelsen, Das Problem des Parlamentarismus. Wien.

preciază democrația, considerind-o ca un paleativ menit să înșele proletariatul, de aceea ei vor să îndrepte revoluția lucrătorilor în primul rând contra încercărilor de realizare ale democrației. Același lucru, dar cu mai multă tărie, îl afirmă astăzi bolșevicii, care, avind o mentalitate absolutistă și dictatorială, nu pot aprecia democrația și nu-i atribue nici un rol pozitiv, ci din contra văd în ea o piedică. Nu ne vom ocupa aici în special de democrație și nici de criticile aduse ei de către reprezentanții diferitelor doctrine sociale, vom stăruii însă foarte puțin asupra ideii de democrație, pentru a arăta cât de neîndreptățit este antidemocratismul fascismului.

În ideologie democrația apare ca un adevărat postulat moral, deoarece tot progresul organizărilor sociale moderne i se datorește ei. Din punct de vedere politic democrația e o formă juridică de stat, în care toate drepturile au ca origine poporul, iar principiul cel mai înalt de organizare al statului este suveranitatea națională. Democrația e definită în genere ca «domnia poporului, care își exprimă prin vot voința sa suverană»¹⁾. James Bryce încearcă să determine mai deaproape ideia de democrație, susținind că ea este forma de conducere a statului, în care predomină voința majorității cetățenilor activi și care cuprinde cel puțin $\frac{3}{4}$ din populație, așa că forța lor de vot să coincidă și cu forța lor fizică²⁾. Bryce introduce în definiția sa deosebirea, făcută de constituțiile din timpul revoluției franceze, între cetățean activ și pasiv. Dar această deosebire contrazice ideia democrației, căci se pune întrebarea: cine este cetățean activ? Acela care are un cens și plătește un impozit către stat, cum prevede constituția revoluționară? Dar în cazul acesta avem a face cu un sistem restrictiv, nedemocratic. De aceea ne oprim deocamdată la definiția largă și oarecum vagă, dată mai sus; democrația e domnia poporului — pentru că vom arăta prin cele ce urmează, care sunt elementele esențiale ale democrației și cum trebuie înțeleasă această domnie a poporului.

Un postulat fundamental al democrației este *ideia de libertate*. Dacă privim trecutul istoric ne dăm ușor sama cât de prețioasă este această idee, căci timp de secole întregi au luptat popoarele pentru dobândirea libertății. Fără libertate nu e posibil progresul culturii ome-

1) James Bryce. Les démocraties modernes. Tom. I trad. de Mayra. Paris 1924. pg. XII.

2) James Bryce Les démocraties modernes. Tom. I trad. de Mayra. Paris 1924. pg. XII.

nești și e adevărat că valoarea întreagă a ei nu o înțelegem decît atunci cînd ne lipsește, cum just observă Nitti. ¹⁾ Tendința de autonomie, în toate direcțiile, a apărut ca o reacțiune în contra constrîngerii absolutismului, de aceea sec. 18, cînd s'au pus bazele statului liberal, a formulat ca un ideal prețios ideea de libertate. Libertatea nu se identifică însă cu lipsa de autoritate, ci ea se reduce la afirmarea dreptului indivizilor de a colabora, fără piedică legale, la organizarea și conducerea statului.

O a doua idee esențială a democrației este *egalitatea*. În declarația de independență a Americii se prevede că toți oamenii sunt egali și ca atare au dreptul la viață, la libertate și fericire. Libertatea apare chiar ca o consecință a egalității, căci dacă toți oamenii sunt egali, atunci firește că toți pot cuceri aceleași drepturi, toți trebuie să aibă dreptul la paza persoanei, a proprietății și familiei, la judecată, cu un cuvînt toți trebuie — mai exact toți au dreptul — să contribuie la viața statului. Se înțelege că în noțiunea generală de egalitate nu trebuie introdusă și ideea de egalitate economică, deoarece despre aceasta nu poate fi vorba atîta vreme cît oamenii sunt neegal înzestrați dela natură și capacitatea lor de producție nu este aceeași. În acest sens înțeleasă, democrația a fost un ideal al revoluției franceze, al secolului 18 și a constituit într'adevăr un progres în evoluția politică. Datorită acestei democrații liberale și egalitare (din punct de vedere juridic) s'a dezvoltat burghezia de azi. Dar, pe lîngă acest înțeles, democrația a căpătat pentru doctrinele socialiste înaintate și un alt sens mult mai larg, așa că azi trebuie să deosebim două forme de democrație, anume: *cea politică și cea socială*.

Democrația politică, după cum am arătat mai înainte, consideră întregul popor ca sursa și posesorul tuturor puterilor statului, ²⁾ pentru a căror exercitare el își alege reprezentanți. Aceștia trebuie să conducă statul în interesul tuturor indivizilor, care alcătuiesc poporul, indiferent de clasa căreia aparțin ei. ³⁾ Consecința principală a acestui principiu este votul universal, egal pentru toți. Democrația politică, deși proclamă egalitatea și libertatea de vot, a înțeles însă că foarte rar se poate realiza o unanimitate de păreri.

1) *Francesco Nitti*. Bolschewisme, Fascisme et démocratie. Paris 1926

2) *W. Hasbach*. Die moderne Demokratie. II Aufl. Jena 1921.

3) *Esmein*. Traité de droit constitutionnel.

și o coincidență perfectă de interese, de aceea ea se bazează pe *principiul majorității*. Când o reformă găsește aprobarea majorității însăși principială, ea reprezintă interesele generale. Se înțelege însă că adevărata democrație implică și ideea de reprezentare proporțională a intereselor minorității, care adeseaori reușește să înlăture exagerările și tirania majorității prin compromisuri legale. 1) Minoritatea devine un controlor și ponderator al majorității, de aceea în mecanismul parlamentar democratic opoziția (minoritatea) nu poate lipsi. Iată de ce este necesar într'un stat democratic sistemul alegerii proporționale.

Profund deosebită, prin concepția sa, este *democrația socială*, pe care o îmbrățișează socialismul extremist. Pentru doctrina socialistă radicală democrația politică este ceva pur formal, deoarece conținutul ei se reduce la afirmarea unei simple egalități formale de drept. Câtă vreme societatea va fi împărțită în clase economice nu poate fi vorba de interes general, ci numai de interesele clasei stăpînitoare, care în acest scop își formează majorități parlamentare, prin toate mijloacele de care dispune. Democrația socială nu e posibilă în stat, pentru că statul e o organizație a autorității, o organizație bazată pe interese de clasă. Statul burghez, zic extremiștii, se întemeiază pe constrîngerea, pe care o exercită o clasă asupra întregului popor, statul proletar însă — în care se va realiza democrația socială largă — va fi o societate solidară, fără clase, iar autoritatea va impune cu adevărat respectarea interesului tuturor. Numai în acest stat proletar se va înfăptui *autonomia poporului*, prin urmare aici va lua ființă democrația 2), căci autonomie și democrație sunt concepte sinonime. Forma aceasta de democrație nu vrea să recunoască organizarea ierarhică a funcțiunilor și disprețuește complect actuala structură a ordinii economice, tinzînd către egalitatea economică. Se înțelege că nu vom apăra această democrație utopică și nu de dînsa ne vom ocupa aici.

Democrația politică, realizată astăzi sub formă de monarhie constituțională parlamentară sau de republică, așa cum este în unele țări europene și în America, a fost însă foarte mult criticată și astăzi asistăm la un puternic curent antidemocratic, la o răspîndire a ideii de dictatură și la totala desconsiderare a binefacerilor de-

1) H. Kelsen. Vom Wesen und Wert der Demokratie. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 1920.

2) Max Adler. Politische oder soziale Demokratie. 1926.

mocrației. Nu vom cerceta aici obiecțiunile de doctrină, care s'au adus ideii democratice, ci ne vom mărgini la analiza criticilor curente, care au pretenția că sunt izvorite din observarea și experimentarea regimului democratic. Astfel e atacat cu furie principiul majorității, susținându-se că nu întotdeauna majoritatea numerică reprezintă și o superioritate spirituală. Schiller ridiculizase această majoritate, afirmând că dînsa nu are rațiune—aceasta fiind prin excelență însușirea numai a cîtorva, a celor aleși, voturile nu trebuiesc numărate, spunea el, ci cîntărite după valoarea lor. Majoritatea o pot avea demagogii și oamenii lipsiți de scrupule, care se înțelege că din punct de vedere al valorii lor nu reprezintă de cele mai multe ori nimic—și atunci adevăratele valori sunt înlăturate dela conducere.

Intr'adevăr astăzi constatăm o criză a democrației în Europa, dar aceasta nu atinge valoarea democrației în sine, căci relele, pe care le vedem, nu sunt neapărat legate de această formă politică. Ba putem afirma cu tărie și cu siguranță că ele au existat în mai mare grad și au fost mai numeroase în trecut, cînd predomina absolutismul și dictatura, dar atunci cetățeanul nu le cunoștea pe toate ca azi, tocmai din cauza regimului autocrat, care nu putea fi controlat. Poate că democrația nu a realizat tot ceea ce am așteptat de la dînsa, dar de aici nu urmează că ea nu are valoare. Funcționarea defectuoasă a unei forme politice nu dovedește de loc că ea nu are valoarea, ci mai repede impune necesitatea ameliorării elementelor și condițiilor în care funcționează acel regim politic. Aceasta cu att mai mult cu cît experiența trecutului a arătat pînă la evidență superioritatea democrației față de formele anterioare de guvernămînt. Principiul majorității e singurul mijloc de funcționare al mecanismului democratic de stat și e cel mai bun, căci, oricît de defectuos s'ar prezenta astăzi, totuși întotdeauna tot poporul își cunoaște interesele mai bine, le simte, le trăește zi cu zi. Nu combinațiile intelectuale de cabinet ale cîtorva indivizi vor putea exprima pulsul vieții poporului. M. Barrès recunoștea că poporul are simț și poate exprima admirabil simțirea sa, de aceea e firesc ca el să fie ascultat și întrebat.

Deși democrația a fost definită ca «domnia poporului», totuși nicăeri nu s'a realizat literalmente o participare a tuturor la conducere și administrație, căci așa ceva este imposibil. Numai în state mici—așa cum erau vechile cetăți grecești sau cum ar fi

astăzi cantoanele elvețiene – s'ar putea vorbi despre o colaborare a tuturor cetățenilor la conducerea efectivă a statului. Dar în statele mari de azi, poporul participă la viața politică, mai exact la conducere, prin reprezentanții săi. A conduce însumă a dirija, a comanda și nu toți pot face aceasta, de aceea mai corect s'ar defini democrația ca *o conducere în interesul poporului, prin reprezentanți aleși și controlați de dînsul*. Controlul guvernului de către popor prin reprezentanții săi și al reprezentanților de către alegători – aceasta este esențial pentru democrație.

S'a afirmat mai departe că democrația înlătură valorile de la conducere sau, în orice caz, le degradează, pentru că votul universal pune pe orice conducător în dependență de mase și îi ia astfel orice libertate, făcînd din el un instrument condus de mulțime. Dar nici aceasta nu se poate susține, căci este foarte firesc ca orice reprezentant al poporului să lucreze în interesele acestuia și să poată fi controlat, ba la nevoie să i se poată aplica și sancțiuni. Poporul alege pe baza unui program, pe care nu el îl impune, dar care firește trebuie să fie inspirat din tendințele de evoluție ale realității, ale poporului. De aceea deputații de azi au devenit într'adevăr niște delegați ai poporului, care nu trebuie să piardă din vedere niciun moment interesele masei, care le-au încredințat lor mandatul.

Apoi democrația e o admirabilă metodă de selecționare a valorilor, a conducătorilor. Carlyle spune undeva că orice democrație are aristocrația ei – și are foarte mare dreptate, căci nu poate exista societate fără conducători și conduși, fără ierarhie. Dar în societatea democratică nu mai există o elită fără răspundere, produsă de o castă în virtutea unor drepturi inexplicabile, ci e o aristocrație bazată pe merit și pe încrederea poporului. ¹⁾ Naționalismul trebuie să facă apel la elita meritului și a muncii, de aceea el nu trebuie să pună îngrădiri energiilor poporului, ci să-i dea larg acces la viața publică. Dacă numai cîțiva ar avea monopolul tuturor drepturilor s'ar putea selecta oare mai bine valorile? Este oare de vină forma democratică de guvernămint, dacă partidele politice fac demagogie, corup poporul și împiedică liberă manifestare a conștiinței populare?

Știința politicii constată stări și tipuri empirice de stat, arătînd cum s'au dezvoltat ele în mod evolutiv și explicîndu-le cauzele,

1) Fr. W. Foerster. Einer neuen Phase entgegen. Rundfrage der Prager Presse 1926.

dar politica este și o artă practică-normativă, care formulează tipuri ideale de stat, forme care trebuiesc realizate, pentru că sunt mai bune, pentru că pot înfăptui progresul. Această artă politică a văzut în democrație un atare ideal. Și dacă există unele națiuni la care democrația nu a dat rezultatele dorite, aceasta nu dovedește că democrația nu e bună, ci numai că acele națiuni nu au fost pregătite pentru democrație. 1) Democrația e starea în care personalitatea omenească se poate dezvolta liber și poate crea astfel valori culturale. Libertatea politică a adus progresul spiritului, dezvoltarea artei și științei, căci emanciparea de sub jugul tiraniei a deschis orizonturi nouă și a distrus îngrădirile, pe care vechea organizare absolutistă le pune a claselor de jos. Cenzura, indexul, reacționarismul au împiedicat avântul gândirii și au comprimat personalitatea, democrația însă prin esența ei este rațională, de aceea e liberală, pe cînd fascismul, bolșevismul, etc. se bazează pe mituri, pe elemente iraționale, dușmane științei și criticii libere 2). Democrația are rolul de a arăta, în acelaș timp, partidelor și claselor sociale limita puterilor lor, căci le pune în față în orice moment forța poporului, care are dreptul la viață și ale cărui interese trebuiesc respectate.

Dictatura, sub orice formă s'ar prezenta ea, «dictatura de ordine» sau «proletară», devine abuzivă și periculoasă pentru stat, de aceea ea trebuie evitată cu îngrijire. Dealtminteri naționalismul adevărat implică ideea de democrație, nu o exclude și de aceea e periculoasă și nenaturală împărecherea pe care o fac acum fasciștii italieni între naționalism și dictatură. Naționalism și democrație nu pot fi separate, observă cu dreptate McDougall³⁾, căci aceste noțiuni se completează reciproc și se implică una pe alta. E constatat din procesul de formare al națiunilor, că un popor devine națiune pe măsură ce toți membrii lui au mai multe interese — de tot felul — comune și iau parte la afacerile publice împreună, cu un cuvînt, pe măsură ce organizația democratică avansează și se desăvîrșește. Dovadă recentă e modul de formare al națiunii americane și neconținută americanizare a străinilor, care imigrează în America. De ce se asimilează ușor toți străinii, care merg în America? Speck explică procesul acesta de formare și afirmare din ce în ce mai

1) Hearnshaw. Der Weg der Demokratie in Europa. Rundfrage der Prager Presse 1921.

2) Max Scheler. Die Wissensformen und die Gesellschaft. 1926

3) William Mc.Dougall. The American Nation. London 1925. pg. 69—71

conștientă al națiunii americane prin egalitatea de trai, prin egalitatea și libertatea politică de acolo¹⁾. Park explică în acelaș mod asimilarea și naționalizarea străinilor din America, unde egalitatea și libertatea, deci democrația — fac posibilă «participarea imigranților la viața comunității în care trăesc ei²⁾». Iată pentru ce antidemocratismul fascismului ni se pare periculos pentru stat și absurd din punct de vedere sociologic.

Democrația este astăzi strîns legată de parlamentarism, deși din punct de vedere istoric ele au apărut separat și multă vreme nu s'au cufundat. Parlamentarismul a apărut ca o reacțiune în contra autocratismului regilor, de aceea istoria sa este la început numai expunerea luptelor poporului cu șefii statelor. Mai tîrziu parlamentul a servit nu numai pentru limitarea puterii Coroanei, ci a devenit chiar reprezentantul diferitelor interese ale poporului. Chiar astăzi se poate vorbi despre o formă de democrație lipsită de parlamentarism, *democrația nemijlocită*, care însă nu e practică și uneori e chiar primejdioasă. De aceea în statul modern democrația politică e unită cu parlamentarismul. Fascismul, fiind antidemocratic, este și antiparlamentar. Critica, pe care o face fascismul, nu e ceva nou și special, ci e aceeași, pe care o auzim neconținut după războaie în multe state europene.

Astfel se obiectează, în primul rînd, că poporul nu-și exprimă voința de cit o singură dată în alegeri, fără a participa la facerea legilor și atunci reprezentanții săi fac ceea ce vor ei, preocupîndu-se mai totdeauna de interesele lor personale, nu de cele generale. Mai departe s'a obiectat — nu discut aici critica de doctrină făcută ideei de reprezentare și mandat în mod principial, căci nu aceasta e tema acestui studiu — că parlamentarismul, bazat pe ideea de alegere proporțională, duce la alcătuirea de mici partide și fracțiuni, ceea ce împiedică formarea de majorități parlamentare omogene și deslănțuește lupta partidelor, de unde imposibilitatea de a lucra, sterilitatea îmbrăcată în formule retorice și desele crize ministeriale. În sfîrșit s'a afirmat că parlamentarismul modern e caracterizat prin lipsă de cunoștinți tehnice. Parlamentarii, zice Duprat, se amestecă în toate cu o egală

1) Peter A. Speck. The meaning of Nationality and Americanization. The American Journal of Sociology. September 1926.

2) Robert Park and E. Turgess. An Introduction to the science of Sociology pg. 762—763.

incompetență¹⁾. Și dacă la acestea mai adăogăm corupția, care face din parlamentari reprezentanții unor anumite interese ale unei clase speciale, avem un tablou destul de convingător de inutilitatea parlamentului.

Pe baza acestor constatări, fascismul proclamă agonia parlamentului modern și cere înlocuirea lui prin dictatura elitei, a aristocrației, care cunoaște adevărul absolut și își dă sama fără greșală de adevăratele interese ale poporului. Statul, susține fascismul, are nevoie pentru legislație de parlamente de specialitate, alese de profesiunile corporative, de parlamente economice. Nici ideia aceasta nu e o creație proprie a fascismului și nici nu e ceva nou, căci G. Valois cerea în Franța mai de mult reîntoarcerea la stările generale din naintea revoluției franceze.

E adevărat că multe din acuzațiile aduse parlamentului actual sunt îndreptățite și că în Europa se constată astăzi o criză a parlamentarismului. Dar trebuie să ne întrebăm dacă o stare momentană, produsă de împrejurări nenorocite și de oameni nepregătiți adesea ori, poate distruge valoarea obiectivă reală a acestei instituții.

Criza, prin care trece parlamentarismul, se datorește în Franța organizării parlamentului, căci acolo senatul are drepturi prea mari față de cameră și prin aceasta o poate sabota. În materie financiară în special senatul are veto legislativ și dacă camera are drept de inițiativă legală, dacă ea are primul cuvânt, senatul are ultima hotărâre. El poate cere dizolvarea camerei, fără a fi dizolvat și dînsul. Din aceste cauze s'au ridicat glasuri în contra parlamentului, dar cei mai mulți nu cer desființarea, ci ameliorarea lui. În Franța e o criză de creștere, nu de degenerare a parlamentarismului, cum just remarcă Aulard²⁾. Dealtminteri starea aceasta de criză, mai exact de numeroase crize succesive, au cunoscut-o și alte țări, Anglia de exemplu în perioada dela 1815 la 1825, cînd partidele se scîndau, se luptau între ele și fiecare reformă nouă producea o nouă criză, în loc să remedieze pe cele mai vechi³⁾. Și cu toate acestea parlamentul nu a fost înlăturat,

1) Duprat. Arbeit zum Heil der Demokratie. Rundfrage der Prager Presse 1926.

2) Alphonse Aulard. Eine Krise des Wachstums. Rundfrage der Prager Presse.

3) Leon Blum. Die Lösung der französischen Krise. Rundfrage der Prager Presse.

deoarece el e produsul necesar al evoluției statului. Astăzi funcțiunea normală a parlamentului este îngreuiată și de complexitatea problemelor, care se pun după războiul în toate țările și de halul în care se găsesc clasele conducătoare. Am putea spune mai de grabă că avem de a face nu cu o criză a parlamentarismului în sine, ci cu o criză de autoritate a guvernelor, cu o criză de conducători și de conștiință morală.

Nu trebuie să se uite că lupta pentru parlament a fost o luptă pentru libertate și că, așa cum e parlamentul, cu toate defectele care i se impută, el a împiedecat lupta violentă dintre clasele sociale și revoluțiile singeroase. Cele mai îndrăznețe reforme, impuse de nevoile timpului, s'au înlăptuit pe cale pașnică prin ajutorul parlamentului și, oricât am deprecia prezentul, de care se leagă atâtea amărăciuni și nemulțumiri, nu putem tăgădui totuși că statele au progresat odată cu democrația și parlamentarismul. Dacă sunt multe partide și fracțiuni, care se luptă între ele, de vină sunt conducătorii, care nu înțeleg datoria, ce le incumbă în fața problemelor mari ale vieții de stat, de vină este apoi mentalitatea creată în timpul războiului, care a obișnuit pe unele personalități și partide cu ideea centralizării și deținerii absolute a puterii de guvernare. Prin urmare criza democrației și parlamentarismului contemporan este în realitate o criză a clasei politice conducătoare.

E drept că deputatul de astăzi e mult mai legat de popor decât înainte, că el a devenit un delegat, care trebuie să se inspire din voința și interesele poporului și e bine că e așa, căci voința masei, chiar dacă din punct de vedere al valorii ei ar fi mai puțin luminată, totuși ea este voința generală. În ceea ce privește incoerența parlamentară și anarhia creată de libertatea deputaților, trebuie să menționăm faptul că s'a stabilit prin noile reforme electorale un fel de responsabilitate a parlamentarului, care își pierde mandatul dacă părăsește partidul pe lista căruia s'a ales sau dacă este exclus, căci el a fost ales pe baza unui program de partid. Modul de funcționare al parlamentarismului depinde de valoarea partidelor politice și de conștiința conducătorilor, care trebuie să tremure de răspunderea pentru viitorul națiunii.

Se mai pune însă o problemă. Dacă în viața istorică-socială modernă fenomenele economice au un rol precumpănitor, nu e mai bine atunci să se înlocuiască parlamentul politic printr'unul economic, prin adunarea reprezentanților corporațiilor profesionale, care

ar fi cei mai calificați să legifereze, înlăturînd astfel incompetența și difetantismul politicienilor deacuma?

Esmein se ridică principial în contra reprezentanței profesionale pe motivul că «principiul suveranității naționale exclude în mod logic ceea ce se numește reprezentarea intereselor», și în al doilea rînd pentru că acești reprezentanți ar urmări numai realizarea intereselor lor profesionale, neglijînd interesele generale. În modul acesta am asista la o luptă de interese speciale și de forțe diferite. Interesele diferitelor stări corporative se pot ciocni între ele și atunci în loc de comunitate și armonie s'ar produce dezbinare și ciocnire dăunătoare între stări — și firește că de binele general nu s'ar mai vorbi¹⁾. Presupunînd însă că se formează un astfel de parlament, se pune întrebarea: cum s'ar preciza în mod exact și drept importanța diferitelor grupe profesionale economice? După ce criteriu? După numărul membrilor? Sau după mărimea capitalului întreprinderilor economice? Sau după valoarea produselor?²⁾. Dar cum vor rezolvi marile chestiuni de stat reprezentanții unor corporații profesionale cu preocupări limitate? Experiența istorică ne poate da prețioase indicațiuni în această privință. Ea ne arată că stările constituite în parlament în sec. 15 și 16 funcționau tot pe baza principiului majorității și nu prezentau unitate de vederi decît într'un singur caz, anume cînd era vorba de impozite. În Brandenburg de exemplu stările s'au arătat, din cauza luptei de interese, incapabile de a realiza o voință comună și de a impune șefului mărcii. Adunările acestor stări au avut o prea mică influență pentru progresul și viața statului³⁾. Ținînd sama însă de faptul că grupele economice au o foarte mare importanță pentru viața socială e bine ca în chestiunile de legislație economică să se ia avizul lor. De aceea astăzi se impune din ce în ce mai mult nevoia de creare a unor organe consultative, formate din reprezentanți acestor grupe. Dar s'au introdus chiar și în parlamentul politic într'o proporție determinată delegați ai organizațiilor economice (camere agricole, comerțiale și industriale, camerele muncii). Aceste organizații profesionale corporative nu pot înlocui însă în niciun caz parlamentul politic — am văzut din ce cauze. Ele pot exista pe lângă parlament, avînd un rol consultativ⁴⁾.

1) M. J. Bon. Op. cit.

2) M. J. Bon. Op. cit.

3) H. Spangenberg. Vom Lehnstaat zum Ständestaat. München 1912.

4) Hans Kelsen. Das Problem des Parlamentarismus. Wien und Leipzig.

Iată pentru ce nici antiparlamentarismul fascismului și ideea statului corporativ nu sunt admisibile. Nu dictatura este principiul ideal, care poate asigura progresul omenirii și nu e nevoie de revenire la trecut pentru a găsi o normă de conducere politică, căci democrația bine înțeleasă și parlamentarismul conștient și liber oferă toate elementele necesare unei normale funcționări a vieții de stat. Problema democrației și parlamentarismului este, cum spunea Be-neș, o *problemă de educație a conducătorilor și a masei*. Dealtminteri chiar Mussolini nu a desființat parlamentul, cu toate că în teorie e antiparlamentarist, ci a făcut numai o reformă, care să-i asigure majoritatea în Parlament.

Fascismul în genere apare ca o mișcare și o concepție retrogradă, care, chiar dacă a adus Italiei unele realizări practice utile, rămâne totuși periculoasă prin nota ei absolutistă dictatorială. Viața statului nu poate fi pusă în dependență de un om, fie el cit de mare, pentru că atunci se întronează arbitrarul și aproape întotdeauna abuzul. Dictatura fascistă nu se deosebește în esența sa de dictatura bolșevică, căci atât în Italia cât și în Rusia ea este apăsătoare și abuzivă. Bolșevicii și fasciștii au creat monopolul puterii în favoarea partidului și al clasei lor, ei s'au impus cu forța, trecând peste lege, ceea ce constituie un fapt de o gravitate excepțională, căci au proclamat primatul forței asupra dreptului legal. Oricând se pot găsi însă - într-o astfel de stare - forțe mai mari, care pot răsturna pe conducător și atunci legea, siguranța, autoritatea, statul sunt desființate. Autoritatea statului a fost profund zdruncinată prin fascism. Chiar monarhia, pe care Mussolini o admite (după ce s'a lepădat de republicanism), a fost slăbită, căci în fața dictatorului de fapt, monarhul e slab. De aceea ne apare astăzi, în fața acestor fapte, atât de plină de înțelepciune politică și morală atitudinea filosofului grec Socrates, care a preferat moartea decât să fugă din închisoare, căci orice cetățean trebuie să se supună legilor, pentru a nu distruge, prin generalizarea exemplului dat de dînsul, întreaga ordine de stat.

VERIFICAT
2017

P. Andrei

VERIFICAT
2007

Institutul de Studii Istorice și Social-Politice
- Ce te înv. a. a. al P. R. R.
E. L. L. A. DOCUMENTARA

